



Отримано: 28 травня 2020 р.

Прорецензовано: 12 червня 2020 р.

Прийнято до друку: 18 червня 2020 р.

e-mail: grumary@ukr.net

DOI: 10.25264/2311-5149-2020-17(45)-40-52

Грузд М. В. Комплексне оцінювання та аналіз соціально-економічного становища об'єднаних територіальних громад. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, червень 2020. № 17(45). С. 40–52.

УДК: 332.012.3:338.244.47(477)

JEL-класифікація: O 18, R 11

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0002-1396-121X>**Грузд Марина Володимирівна,**

кандидат економічних наук, доцент кафедри державного управління,
публічного адміністрування та регіональної економіки
Харківського національного економічного університету ім. Семена Кузнеця

КОМПЛЕКСНЕ ОЦІНЮВАННЯ ТА АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНОВИЩА ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

На основі наявних методик оцінювання проведено аналіз та виявлено тенденції щодо соціально-економічного розвитку об'єднаних територіальних громад (ОТГ) України. Запропоновано перелік складових та показників здійснення аналізу соціально-економічного розвитку ОТГ які враховують особливості ресурсного забезпечення та стану інфраструктури територіальних об'єднань. Надано методичний підхід до комплексного інтегрального оцінювання рівня соціально-економічного розвитку ОТГ шляхом виділення показників стимуляторів та дестимуляторів, який дозволяє визначити позицію розвитку ОТГ, обґрунтувати стратегічні управлінські рішення щодо територіального розвитку з метою підвищення рівня та якості життя населення й створення умов для соціального розвитку територій.

Ключові слова: об'єднані територіальні громади, оцінювання, децентралізація, соціально-економічний розвиток, фінансова спроможність, територіальна організація влади.

Грузд Марина Владимировна,

кандидат экономических наук, доцент кафедры государственного управления, публичного администрирования
и региональной экономики

Харьковского национального экономического университета им. Семена Кузнеця

КОМПЛЕКСНАЯ ОЦЕНКА И АНАЛИЗ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПОЛОЖЕНИЯ ОБЪЕДИНЕННЫХ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ОБЩИН

На основе имеющихся методик оценки проведен анализ и выявлены тенденции социально-экономического развития объединенных территориальных общин (ОТО) Украины. Предложен перечень составляющих и показателей осуществления анализа социально-экономического развития ОТО учитывающих особенности ресурсного обеспечения и состояния инфраструктуры территориальных объединений. Предоставлен методический подход к комплексной интегральной оценке уровня социально-экономического развития ОТО путем выделения показателей стимуляторов и дестимуляторов, который позволяет определить позицию развития ОТО, обосновать стратегические управленческие решения по территориальному развитию с целью повышения уровня и качества жизни населения и создание условий для социального развития территорий.

Ключевые слова: объединенные территориальные общины, оценка, децентрализация, социально-экономическое развитие, финансовая состоятельность, территориальная организация власти.

Maryna Gruzd,

PhD, Associate Professor at the Department of Public Management, Public Administration and Regional Economy,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

COMPREHENSIVE EVALUATION AND ANALYSIS OF UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES' SOCIO-ECONOMIC SITUATION

Based on the available assessment methods, an analysis was performed and trends in the socio-economic development of the united territorial communities (UTC) of Ukraine were identified. The list of components and indicators of the analysis of UTCs' socio-economic development which consider the features of resource providing and condition of infrastructure of territorial associations are offered. Methodical approach to comprehensive integrated evaluation of UTC's socio-economic development level to determine indicators of stimulus and destimulus, which allows to determine the position of UTC development, to substantiate strategic management decisions on territorial development to improve living standards and quality of life, and creating conditions for the social development of territories. The main stages of a comprehensive integrated



assessment of the level of socio-economic development of UTC: selection and justification of a system of indicators used to calculate an integrated assessment of the socio-economic situation of UTC; development of methodology, methods and tools for calculating integrated assessment; gathering, systematization and analytical processing of statistical information; ranking of UTC by quantitative values of integrated assessment. Choice of reasonable indicators for a comprehensive integrated evaluation of the level of UTC development based on the results of the implementation of strategic documents, the following should be taken into account: the information results should coincide with the information based on the initial stages of their development; the comparison of the initial state of affairs with the final one should be carried out according to the same list of indicators that reflect the results of UTC functioning; statistical information should be included in the system of indicators of analysis of socio-economic development of UTC, based on the fact that the method of its calculation is generally accepted.

Keywords: united territorial communities, evaluation, decentralization, socio-economic development, financial capacity, territorial organization of power.

Постановка проблеми. Реформа місцевого самоврядування в Україні спрямована на створення спроможних територіальних громад. Нові територіальні об'єднання виходять на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом та отримують низку нових повноважень. Об'єднані територіальні громади (ОТГ) отримують повноваження, пов'язані із плануванням розвитку громади та формуванням бюджету; стимулюванням економічного розвитку та залученням інвестицій; управлінням земельними ресурсами; громадською безпекою та пожежною охороною; організацією пасажирських перевезень на території громади; освітою та культурою; наданням соціальних та адміністративних послуг; первинною медичною допомогою.

Ціллю реформи місцевого самоврядування є не перерозподіл повноважень та фінансових ресурсів, а вміння територіальних громад ефективно розпоряджатися наявними ресурсами та можливостями для забезпечення розвитку території [1, с. 142].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічні та прикладні аспекти аналізу становища та прогнозування соціально-економічного розвитку ОТГ на основі моніторингу як інструменту управління територіальним розвитком розглядалися у наукових працях Е. Бойченко, В. Вакуленко, О. Врублевського, О. Данчевої [2], І. Заблудської [3], В. Захарченко [4], В. Кашевського, А. Ковальова [5], О. Ковшової, О. Кушнірецької, Х. Патицької, В. Романова [6], А. Сеїтосманова [2], І. Сторонянської [7, 8], В. Устименко [3], Е. Чубарова [2] та ін. На сьогодні в Україні розроблено ґрунтовне нормативно-правове поле регулювання питань оцінювання розвитку ОТГ. Але й нині недостатньо висвітленим залишається питання використання комплексу індикаторів та показників, на основі яких можна надати об'єктивне оцінювання результативності виконання стратегічних документів регіонального розвитку ОТГ.

Мета і завдання дослідження: вироблення комплексної системи показників та індикаторів соціально-економічного розвитку ОТГ, яка відповідає соціально-економічним та суспільно-політичним процесам та враховує вплив зовнішніх та внутрішніх факторів і очікуваних тенденцій визначення цілей і пріоритетів соціально-економічного розвитку. Завдання дослідження: здійснити аналіз та виявити тенденції соціально-економічного розвитку ОТГ; визначити складові та показники проведення комплексного аналізу розвитку ОТГ; запропонувати методичний підхід до комплексного оцінювання рівня розвитку ОТГ.

Виклад основного матеріалу. Метою аналізу соціально-економічного розвитку ОТГ передусім є сталі економічне зростання та суспільно-економічний розвиток, спрямовані на підвищення якості життя населення територій. Сьогодні неможливо відстежити порівняльну динаміку та здійснити моніторинг та оцінювання соціально-економічного розвитку усіх ОТГ у загальнонаціональному масштабі. Це пов'язано з варіативністю визначених у Стратегіях та відображених у Планах пріоритетів та індикаторів у різних ОТГ.

Інформація щодо кількості об'єднаних територіальних громад станом на 18.02.2020 р. наведено в табл. 1.

Станом на початок 2020 р. в Україні створено 982 ОТГ, з яких 176 (17,9 %) – утворено 2019 р. В 63 ОТГ (6,4 %) очікують призначення виборів. Із загальної кількості ОТГ тільки 872 є спроможними, тобто 88,8 %. Найбільша кількість спроможних ОТГ у Дніпропетровській обл. – 62, відсоток від загальної кількості ОТГ в області складає 87,3 %.

Друге місце за кількістю спроможних громад займає Черкаська обл. (55 ОТГ), відсоток від загальної кількості громад – 96,5 %. Найменша кількість спроможних громад (7) у Закарпатській обл. – 41,2 %. З утворених 2019 р. 109 ОТГ не набули повноважень.

На сьогоднішній день не кожна ОТГ в Україні має необхідну ресурсну базу та ефективну управлінську структуру, що негативно впливає на їх здатність до сталого економічного зростання [10, с. 13]. Водночас низка створених ОТГ потерпає від нестачі фінансового та людського ресурсу, що практично унеможливає надання суспільних послуг їх мешканцям у відповідних обсягах та якості. До того ж їх неспроможність виконувати покладені функції ставить під сумнів досягнення цілей реформи – відхід від патерналістської моделі розвитку та стимулювання соціально-економічного зростання громад на базовому рівні [4, с. 4].

Таблиця 1

Інформація щодо кількості об'єднаних територіальних громад станом на 18.02.2020 р.

Області України	Разом	Спроможні	Утворені у 2015 – 2018 рр.	Утворені у 2019 р.	Утворені у 2020 р.	Очікують призначення виборів
Вінницька область	46	42	37	9		3
Волинська область	54	51	50	4		
Дніпропетровська область	71	62	62	9		3
Донецька область	13	12	10	3		6
Житомирська область	56	53	53	3		3
Закарпатська область	17	7	6	10	1	3
Запорізька область	56	48	44	12		5
Івано-Франківська область	39	33	30	9		1
Київська область	24	18	16	8		9
Кіровоградська область	27	21	20	7		
Луганська область	18	17	9	9		6
Львівська область	41	40	40	1		3
Миколаївська область	42	41	29	13		1
Одеська область	37	31	28	9		1
Полтавська область	53	47	45	8		4
Рівненська область	45	35	32	13		2
Сумська область	38	37	30	8		
Тернопільська область	54	49	49	5		1
Харківська область	23	18	16	7		1
Херсонська область	33	31	28	5		4
Хмельницька область	51	47	45	6		2
Черкаська область	57	55	54	3		3
Чернівецька область	37	33	33	4		2
Чернігівська область	50	44	39	11		
Всього	982	872	805	176	1	63

Джерело: складено за [9].

Наявність значної соціально-економічної диференціації розвитку ОТГ та нагальна необхідність її зниження вимагає, насамперед, визначення рівня їх фінансово-економічної спроможності для виявлення резервів нарощення та розвитку фінансово-економічного потенціалу ОТГ, що дозволяє комплексно оцінити становище, визначити сильні та слабкі сторони економіки ОТГ, означити місце та роль місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку.

Запорукою збалансованого та рівномірного соціально-економічного розвитку територій є фінансова спроможність та самодостатність ОТГ, основними характеристиками яких є платоспроможність (здатність фінансово відповідати за зобов'язаннями та задовольняти потреби населення громад), податкоспроможність (здатність акумулювати фінансові ресурси на території ОТГ) та фінансова стійкість (здатність протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам). Рейтинг областей щодо формування спроможних громад 2019 р. наведено в табл. 2.

За результатами оцінки областей щодо формування спроможних громад 2019 р. позицію лідера займає Житомирська обл. При цьому за параметром 1 (кількість населення спроможної громади) ця область займає 5 місце у рейтингу; за параметром 2 (площа спроможних громад), параметром 3 (кількість територіальних громад, що не об'єдналися та не приєдналися), параметром 6 (кількість ОТГ з адміністративними центрами у містах обласного значення) та параметром 7 (перспективні плани спроможних громад, затвержені урядом) область займає 3 місце.

Першу позицію при оцінюванні область займає за параметром 4 (кількість районів в області, де не розпочато процес добровільного об'єднання (приєднання територіальних громад)). За 5 параметром (кількість ОТГ, з кількістю жителів менше 5 тис. осіб) Житомирська обл. займає лише 11 місце.

До п'ятірки лідерів входять Дніпропетровська обл. – 2 місце, Чернігівська обл. – 3 місце, Хмельницька обл. – 4 місце та Запорізька обл. – 5 місце. Останню рейтингову позицію щодо формування спроможних громад займає Кіровоградська обл.

Одним із основних завдань реформи децентралізації є посилення ролі територіальних громад із наданням їм права самим розпоряджатися землями, котрі перебувають як у межах населених пунктів, так і поза ними.

Таблиця 2

Рейтинг областей щодо формування спроможних громад 2019 р.

Області України	Кількість населення області, тис. осіб	Кількість населення спроможної громади, тис. осіб	Площа спроможних громад, кв. км	Кількість територіальних громад, що не об'єдналися	Кількість районів в області, де не розпочато процес добровільного об'єднання (приєднання) територіальних громад	Кількість ОТГ, з кількістю жителів менше 5 тис. осіб	Кількість ОТГ з адміністративними центрами у містах обласного значення	Перспективні плани спроможних громад, затвержені урядом	Рейтинг області
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Вінницька область	1560,4	870,1	5839	523	5	18	3	66	23
Волинська область	1035,3	773,0	12137	167	–	19	1	73	6
Дніпропетровська область	3206,5	3008,0	23945	98	–	33	3	93	2
Донецька область	1700,7	1637,6	8274	144	5	4	3	65	8
Житомирська область	1220,2	1008,4	20191	198	–	20	2	66	1
Закарпатська область	1256,8	448,3	1860	269	4	1	1	57	22
Запорізька область	1705,8	1545,0	20527	81	–	29	1	76	5
Івано-Франківська область	1373,3	773,5	5010	342	1	6	6	61	14
Київська область	1767,9	1067,5	6371	484	8	6	12	29	20
Кіровоградська область	945,5	568,2	6160	329	9	16	4	53	24
Луганська область	583,3	475,9	9097	95	2	14	3	45	12
Львівська область	2522,0	1478,3	5368	529	4	11	9	85	21
Миколаївська область	1131,1	931,6	13242	158	2	19	5	40	11
Одеська область	2380,3	1666,6	11942	324	10	8	9	44	19
Полтавська область	1400,4	1035,5	10962	294	2	27	6	78	16
Рівненська область	1157,3	666,5	8274	207	2	13	4	66	13
Сумська область	1081,4	863,1	10979	227	1	13	7	53	7
Тернопільська область	1045,9	691,7	6904	306	1	25	4	60	10
Харківська область	2675,6	1971,6	8490	332	12	1	7	60	15
Херсонська область	1037,6	669,1	12017	169	4	20	4	49	17
Хмельницька область	1264,7	1021,3	12832	231	1	15	6	62	4
Черкаська область	1206,4	830,7	9144	322	1	34	6	62	18
Чернівецька область	904,4	628,4	4049	137	1	8	2	42	9
Чернігівська область	1005,7	855,8	20840	190		21	4	56	3
Всього	35168,7	25485,5	254452	6156	75	381	151	1140	

Джерело: складено за [11].

На жаль, в умовах децентралізації влади усе ще неповною мірою враховується як фактичний стан державного і комунального земельних фондів, так і нинішня практика землекористування. ОТГ повністю усунені від розпорядження земельними ділянками державної власності за межами населених пунктів та позбавлені будь-якого впливу на рішення щодо надання їх у власність та користування [12, с. 24]

Згідно з даними Моніторингу [11] 2019 р. загальна кількість ОТГ в плані-графіку передачі земельних ділянок склала 662 одиниці, з яких 646 ОТГ (97,6 %) отримали у комунальну власність земельні ділянки сільськогосподарського призначення. Найбільша площа земельних ділянок сільськогосподарського призначення переданих ОТГ в Чернігівській обл. – 161,8 тис. га та Запорізькій обл. – 105,6 тис. га. Найменшу за площею переданих земельних ділянок сільськогосподарського призначення отримала Закарпатська обл. – 1,7 тис. га. Не всі ОТГ областей України повністю отримали земельні ділянки у комунальну власність: Волинська обл. – лише 75 % ОТГ від запланованих; Київська обл. – 88,9 % ОТГ від запланованих; Одеська обл. – 92 % ОТГ від запланованих; Херсонська обл. – 96,2 % від запланованих; Житомирська обл. – 97,8 % від запланованих та Дніпропетровська обл. – 98,2 % від запланованих.

Створення спроможної ОТГ є обов'язковою умовою збалансованого розвитку ОТГ та реалізації в Україні реформи місцевого самоврядування, фінансової децентралізації та територіальної організації влади. До 2019 р. дослідження спроможності ОТГ, а саме фінансові аспекти діяльності ОТГ, проводили лише за 4 основними показниками фінансового моніторингу: власні доходи на 1-го мешканця, рівень ротаційності бюджетів, капітальні видатки на 1-го мешканця, питома вага видатків на утримання апарату управління.

Протягом 2019 р. ОТГ здійснювали аналіз своєї діяльності за трьома основними блоками: фінансова самодостатність (доходи бюджету ОТГ на 1-ну особу наявного населення; капітальні видатки ОТГ на 1-ну особу наявного населення; питома вага видатків на утримання апарату управління у фінансових ресурсах ОТГ; рівень ротаційності бюджетів), економічна ефективність (обсяг надходжень до бюджету ОТГ від сплати ПДФО на 1 особу наявного населення; обсяг надходжень до бюджету ОТГ від плати за землю на 1 особу наявного населення; обсяг надходжень до бюджету ОТГ від сплати акцизного податку на 1 особу наявного населення; обсяг надходжень до бюджету ОТГ від сплати податку на нерухоме майно на 1 особу наявного населення; наявність в ОТГ посади інспектора праці; обсяг освоєних коштів інфраструктурної субвенції; участь у програмі «U-LEAD з Європою по розбудові мережі ЦНАП; наявність/відсутність Стратегії розвитку ОТГ) та якість і доступність публічних послуг (кількість лікарів загальної практики – сімейних лікарів на 1000 осіб наявного населення на кінець року).

Оцінку фінансової спроможності ОТГ Т. Куценко та Я. Сіренко [13, с. 144–145] пропонують проводити за такими етапами аналізу: аналіз кількісних характеристик та фінансової спроможності бюджету ОТГ; аналіз практичних проблем бюджетування на рівні ОТГ; оцінка використання бюджетних коштів; аналіз боргоспроможності бюджету ОТГ, зокрема місцевих запозичень, місцевих гарантій та муніципального боргу; аналіз використання цільових бюджетних та позабюджетних фондів, зокрема соціального спрямування; оцінка можливостей для формування власних фінансових ресурсів, для залучення альтернативних джерел доходів.

2019 р. Міністерство розвитку громад та територій України збільшило кількість показників до восьми [14].

Показники оцінки фінансового становища об'єднаних територіальних громад за 2019 р. наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Показники оцінки фінансового становища об'єднаних територіальних громад за 2019 р.

Показники оцінки	Порядок розрахунку	Значення
Доходи загального фонду на 1-го мешканця	співвідношення обсягу надходжень доходів загального фонду без урахування трансфертів до кількості мешканців ОТГ	Загальне 39,4 млрд грн. 4737,7 грн
Видатки загального фонду на 1-го мешканця	співвідношення обсягу видатків загального фонду до кількості мешканців ОТГ	6861,8 грн
Видатки на утримання апарату управління у розрахунку на 1-го мешканця	співвідношення обсягу видатків на утримання апарату управління, проведених за рахунок коштів загального фонду, до кількості мешканців ОТГ	943,9 грн
Капітальні видатки на 1-го мешканця	співвідношення обсягу капітальних видатків бюджету до кількості мешканців ОТГ	1546,6 грн
Рівень дотаційності бюджетів	співвідношення обсягу базової чи реверсної дотації до загальної суми доходів загального фонду бюджету ОТГ з дотаціями, але без урахування субвенцій з державного бюджету	Групи ОТГ: 1 – 49,7 % 2 – 57,5 % 3 – 63,5 % 4 – 62,6 % 5 – 9,1 %
Співвідношення видатків на утримання апарату управління із фінансовими ресурсами ОТГ	співвідношення видатків на утримання апарату управління органів місцевого самоврядування із сумою доходів загального фонду	Середнє 19,9 % Групи ОТГ: 1 – 18,9 % 2 – 21,5 % 3 – 24,4 % 4 – 29,2 % 5 – 12,6 %
Питома вага заробітної плати у видатках загального фонду	відсоткова частка проведених із загального фонду бюджету видатків на заробітну плату з нарахуваннями до обсягу видатків загального фонду бюджету без урахування трансфертів, перерахованих з бюджету ОТГ до інших бюджетів	Загальна 35,7 млрд грн. Групи ОТГ: 1 – 71,4 % 2 – 71,0 % 3 – 70,9 % 4 – 73,3 % 5 – 42,5 %
Питома вага капітальних видатків у загальному обсязі видатків	співвідношення капітальних видатків до сумарного обсягу видатків загального та спеціального фонду відповідного бюджету ОТГ	Групи ОТГ: 1 – 16,3 % 2 – 18,9 % 3 – 20,7 % 4 – 21,0 % 5 – 15,7 %

Джерело: складено за [14].

Сума доходів загального фонду за 2019 р. становить 39,4 млрд грн, при цьому на 1-го мешканця – 4737,7 грн, що на 3315,8 грн більше порівняно з 2017 р., коли доходи загального фонду на 1-го мешканця становили 1421,9 грн та на 1025,5 грн більше ніж у 2018 р. (3712,2 грн).

Одним із ключових завдань органів місцевого самоврядування ОТГ є формування дієвого механізму результативного і раціонального використання бюджетних коштів задля вирішення соціально-економічних проблем територій та надання якісних суспільних послуг [5, с. 90].

Фінансовий потенціал ОТГ (фінансовий ресурс) формується на території ОТГ суб'єктами господарювання та населенням. Головну роль у формуванні фінансових взаємозв'язків відіграє взаємодія суб'єктів економіки та формування місцевого бюджету громади. Складова фінансового потенціалу досліджується на основі достатності власних фінансових ресурсів місцевих бюджетів та оцінки ефективності їх використання місцевими органами влади для забезпечення соціально-економічного розвитку ОТГ.

Показники моніторингу свідчать, що ОТГ демонструють кращі темпи зростання власних доходів, ніж вони становлять по всіх інших рівнях місцевих бюджетів. Власні доходи загального фонду місцевих бюджетів за період 2014–2019 рр. наведено на рис. 1.

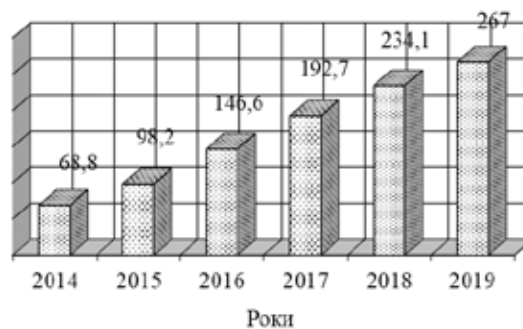


Рис. 1. Власні доходи загального фонду місцевих бюджетів за 2014–2019 рр. (млрд грн)

Джерело: складено на основі [11].

За період аналізу (2014–2019 рр.) власні доходи загального фонду місцевих бюджетів зросли в 3,9 рази. Найбільше зростання спостерігалось в 2016 р., коли надходження власних доходів загального фонду місцевих бюджетів дорівнювали 146,6 млрд грн, що на 49 % (48,4 млрд грн) більше ніж 2015 р. Протягом 2019 р. збільшення власних доходів лише на 14 % (32,9 млрд грн), однак це більше ніж по бюджетах міст обласного значення.

Такі темпи зростання власних доходів місцевих бюджетів зумовлені діями уряду, спрямованими на фінансову децентралізацію. Нові умови підвищили зацікавленість органів місцевого самоврядування збільшувати надходження до місцевих бюджетів та постійно вживати заходи з пошуку резервів їхнього наповнення, підвищувати ефективність адміністрування податків і зборів.

Показником, який дозволяє визначити рівень достатності бюджетного потенціалу ОТГ та наявно показує відповідать тенденції формування доходів місцевих бюджетів потреби формування фінансово незалежного місцевого самоврядування, є порівняння власних доходів загального фонду місцевих бюджетів на 1-го мешканця з показником видатків загального фонду на 1-го мешканця (рис. 2).



Рис. 2. Доходи загального фонду місцевих бюджетів на 1-го мешканця та видатки на 1-го мешканця за період січень–листопад 2017–2019 рр.

Джерело: складено на основі [11; 15].

Загальноосвітні заклади є першочерговими об'єктами спрямування фінансових ресурсів в ОТГ. Стан освітньої інфраструктури є одним з найбільш значимих критеріїв, за якими мешканці оцінюють роботу органів управління ОТГ. Протягом 2019 р. в рамках реалізації на національному та регіональному рівнях програм з розвитку сфери освіти було збільшено спрямування фінансових ресурсів на модернізацію загальноосвітніх закладів.

За даними [11] заклади освіти, що перебувають в управлінні ОТГ, складають 6634 одиниці, або 45,8 % від загальної кількості загальноосвітніх навчальних закладів в Україні 2019 р. Лише 737 ОТГ прийняли у комунальну власність 4290 загальноосвітніх навчальних закладів та 56 передали освітню субвенцію до районного бюджету.

Неефективними є дії щодо реалізації молодіжної політики ОТГ, про що свідчать дані Моніторингу [11]. Кількість молоді, що мешкає в ОТГ, – 10547,2 тис. осіб (майже третина від загальної кількості населення областей України). Кількість структурних підрозділів з питань молодіжної політики в ОТГ – 392, а кількість спеціалістів з питань молодіжної політики – лише 455. В ОТГ створено молодіжні центри комунальної (21) та приватної (9) форми власності, тобто на 37 ОТГ є тільки один молодіжний центр.

Процеси децентралізації в Україні значною мірою спрямовані на перенесення відповідальності за надання суспільних послуг на базовий рівень, зокрема на ОТГ. При цьому органи влади в ОТГ отримують можливість на власний розсуд організовувати надання таких послуг в громадах [4, с. 14].

Способи налагодження соціального забезпечення мешканців та надання адміністративних послуг повністю визначається ОТГ. Інформація щодо реалізації соціальної політики 2019 р. [11] свідчить про те, що здійсненням в ОТГ прийому документів для призначення всіх видів соціальної підтримки займаються лише 2319 осіб та 1897 старост. Із загальної кількості ОТГ в 398 було прийнято рішення про створення посади інспектора праці. В 342 ОТГ працюють комунальні установи, що надають соціальні послуги; в 685 ОТГ соціальні послуги надають інші комунальні установи. У штаті комунальних закладів, що надають соціальні послуги, лише 2312 фахівців із соціальної роботи та 1590 спеціалістів введено до штатного розпису виконкомів ОТГ, до повноважень яких належить здійснення соціальної роботи та надання соціальних послуг.

Станом на 1 жовтня 2019 р. кількість ЦНАП дорівнює 806, що на 171 більше ніж у 2015 р. (635 ЦНАП) та на 28 ніж у 2018 р. Із загальної кількості ЦНАП 435 було утворено районними державними адміністраціями; 164 – міськими радами міст районного значення, сільськими, селищними радами; 135 – міськими радами міст обласного значення та 72 – міськими радами міст-обласних центрів та Київською міськрадою.

У 41,5 рази 2019 р., порівняно з 2014 р., зросла державна підтримка місцевого та регіонального розвитку. Крім того, на 2019 р. передбачена субвенція на будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання доріг загального користування місцевого значення в сумі 14,7 млрд грн [11]. Обсяги державної підтримки місцевого та регіонального розвитку за період 2015–2019 рр. наведено на рис. 3.



Рис. 3. Державна підтримка місцевого та регіонального розвитку за період 2015–2019 рр. (млрд грн)

Джерело: складено на основі [11].

За період 2015–2019 рр. фінансування місцевого розвитку зросло в 5,6 рази з 3,7 млрд грн (2015 р.) до 20,75 млрд грн (2019 р.). Протягом 2019 р. державна підтримка місцевого розвитку збільшилася на 1,38



млрд грн та на кінець 2019 р. становила 20,75 млрд грн. Найбільшу питому вагу в джерелах фінансування займає державний фонд регіонального розвитку – 37,6 % (7,7 млрд грн), 24,3 %, або 5 млрд грн., становить субвенція на розвиток медицини у сільській місцевості, вага коштів на підтримку секторальної регіональної політики – лише 2,45 % (0,5 млрд грн).

Моніторинг і оцінювання розвитку ОТГ у межах усієї держави дає багато позитивних результатів як для ОТГ, так і для державної політики розвитку територіальних громад у цілому, насамперед, дозволяючи виявити основні загальні та спеціальні проблеми, визначити їхні важливість і невідкладність, що допомагає оптимально розподілити наявні ресурси.

Міністерство розвитку громад та територій підготувало перелік показників аналізу розвитку ОТГ, які рекомендовано при плануванні та проведенні моніторингу результатів розвитку визначених територій. Складовими аналізу соціально-економічного становища об'єднаних територіальних громад є:

– демографічна ситуація (чисельність постійного населення; чисельність постійного населення віком 16–59 років; кількість дітей віком до 16 років; демографічне навантаження на 1000 осіб працездатного віку; природний приріст (скорочення) населення; кількість зайнятого населення; внутрішня міграція населення в межах населених пунктів ОТГ; чисельність осіб з інвалідністю, із них – діти віком до 18 років; контингент, який потребує соціальної підтримки; кількість зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб);

– економічна ефективність (обсяг капітальних інвестицій на 1 особу, зокрема за рахунок коштів державного бюджету; за рахунок коштів обласного бюджету; за рахунок коштів бюджету ОТГ; кількість підприємств малого та середнього бізнесу на 1000 осіб наявного населення; кількість кооперативів на 1000 осіб наявного населення, зокрема обслуговуючих сільськогосподарських, виробничих сільськогосподарських, споживчих; загальна протяжність автошляхів з твердим покриттям; кількість проектів регіонального розвитку, що реалізується на території ОТГ за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку, коштів субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на формування інфраструктури ОТГ, інших джерел; обсяг фінансування проектів регіонального розвитку, що реалізуються на території ОТГ за рахунок державного бюджету, за рахунок місцевого бюджету, за рахунок інших джерел);

– фінансова самодостатність (доходи бюджету ОТГ (без трансфертів) на 1 особу; капітальні видатки бюджету ОТГ (без трансфертів) на 1 особу; питома вага видатків на утримання апарату управління у фінансових ресурсах ОТГ; рівень ротаційності бюджетів; частка видатків бюджету розвитку в загальному обсязі видатків ОТГ (без урахування власних надходжень бюджетних установ); обсяг надходжень до бюджету ОТГ від сплати податку на доходи фізичних осіб на 1 особу; обсяг надходжень до бюджету ОТГ від плати за землю на 1 особу; обсяг надходжень до бюджету ОТГ від сплати єдиного податку на 1 особу; обсяг надходжень до бюджету ОТГ від сплати акцизного податку на 1 особу; обсяг надходжень до бюджету ОТГ від сплати податку на нерухоме майно на 1 особу; частка видатків місцевого бюджету на фінансування пільг, соціальних послуг, гарантій та житлових субсидій у галузі «Соціальний захист та соціальне забезпечення»);

– якість та доступність публічних послуг (частка домогосподарств, що мають доступ до фіксованої широкопasmової мережі Інтернет, у загальній кількості домогосподарств ОТГ; кількість лікарів загальної практики – сімейних лікарів на 1000 осіб наявного населення на кінець року; середня наповнюваність групи дошкільного навчального закладу ОТГ; частка дітей дошкільного віку, охоплена дошкільними навчальними закладами, у загальній кількості дітей дошкільного віку; середня наповнюваність класів загальноосвітньої школи ОТГ; частка дітей, для яких організовано підвезення до місця навчання і додому, у загальній кількості учнів, які того потребують; частка дітей, охоплених позашкільною освітою, у загальній кількості дітей шкільного віку; частка випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які отримали за результатами зовнішнього незалежного оцінювання з іноземної мови 160 балів і вище, у загальній кількості учнів, що проходили тестування з іноземної мови; частка випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які отримали за результатами зовнішнього незалежного оцінювання з іноземної мови 160 балів і вище, у загальній кількості учнів, що проходили тестування з української мови; частка випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які отримали за результатами зовнішнього незалежного оцінювання з іноземної мови 160 балів і вище, у загальній кількості учнів, що проходили тестування з математики; кількість осіб, охоплених соціальними програмами та послугами, що фінансуються за кошти місцевого бюджету);

– створення комфортних умов для життя (частка домогосподарств, забезпечених централізованим водопостачанням, у загальній кількості домогосподарств ОТГ; частка домогосподарств, забезпечених централізованим водопостачанням, у загальній кількості домогосподарств ОТГ; частка домогосподарств, які уклали кредитні договори в рамках механізмів підтримки заходів з енергоефективності в житловому сек-



торі за рахунок коштів державного бюджету (зокрема зі співфінансуванням з місцевими бюджетами), у загальній кількості домогосподарств ОТГ; частка населених пунктів ОТГ, у яких укладені договори на вивезення твердих побутових відходів між домогосподарствами та обслуговуючим підприємством (надання послуг з вивезення побутових відходів), у загальній кількості населених пунктів ОТГ; частка населених пунктів, які уклали договори з обслуговуючими організаціями на вивезення твердих побутових відходів, у загальній кількості населених пунктів ОТГ; частка домогосподарств, у яких створені об'єднання співвласників багатоквартирних будинків, у загальній кількості домогосподарств ОТГ; кількість установ соціального призначення; кількість спеціальних паркувальних місць транспортних засобів для інвалідів біля будівель; частка домогосподарств, забезпечених централізованим газо-постачанням, у їх загальній кількості; кількість фізичних осіб підприємців на 1000 населення; кількість закладів культури на 1000 населення; кількість закладів фізичної культури і спорту на 1000 населення).

Означені показники відображаються у відповідних одиницях виміру із зазначенням показника у звітному, попередньому році до звітнього, а також як співвідношення значення звітнього року у відсотках до попереднього.

Слід зазначити, що запропонований перелік показників моніторингу не є вичерпним. Очевидно, проведення моніторингу соціально-економічного розвитку ОТГ скероване на виявлення актуального стану виконання запланованих індикаторів результативності реалізації стратегії та плану розвитку ОТГ з метою виявлення причинно-наслідкових характеристик та висновків рекомендаційного характеру щодо необхідності коригування плану реалізації стратегії у коротко- та середньостроковому періоді [16, с. 74].

Закономірним етапом розвитку стратегічного управління на місцевому рівні є запровадження сучасних підходів до моніторингу та оцінювання реалізації стратегій, програм та планів розвитку територіальних соціально-економічних систем. Необхідним є не лише планування майбутніх змін, але й здійснення постійного контролю та оцінки результативності їх виконання. Оцінювання на підставі статистичного аналізу є простим та найменш витратним для органів місцевого самоврядування, але дає лише поверхневе уявлення про впровадження стратегічних заходів через існування певних недоліків: не всі показники мають статус статистичних та публікуються; оцінка не вказує на причини, через які планові значення показників не відповідають фактичним.

Очевидно, що описана проблема оцінювання успішного розвитку будь-якої складної соціально-економічної системи може розглядатися в іншій площині – в аспекті вибору конкретних індикаторів, за допомогою яких можна вимірювати динаміку розвитку й здійснювати моніторинг і контроль виконання намічених стратегічних ініціатив [17, с. 142].

Інтегральна оцінка соціально-економічного становища ОТГ, а саме: визначення узагальненого інтегрального індексу рівня розвитку ОТГ, що здійснюється при поєднанні економічного, соціального та екологічного аспектів розвитку ОТГ. Згідно з цим підходом інформація за різними складовими розвитку ОТГ зводиться до єдиного показника (індексу розвитку ОТГ) та стає можливим порівняння ОТГ за інтегральним показником.

В Україні переважає комплексне оцінювання, що передбачає визначення переліку показників, які впливають на рівень розвитку ОТГ та найбільш повно відображають трансформаційні зміни; групування показників за окремими аспектами розвитку; розрахунок часткових індексів за цими аспектами або окремими напрямками; визначення узагальнюючого індексу.

Пропонується такий перелік складових та показників здійснення аналізу соціально-економічного становища ОТГ:

– економічний розвиток: фінансова спроможність (доходи загального фонду на 1-го мешканця; видатки загального фонду на 1-го мешканця; видатки на утримання апарату управління у розрахунку на 1-го мешканця; капітальні видатки на 1-го мешканця; рівень дотаційності бюджетів; співвідношення видатків на утримання апарату управління із фінансовими ресурсами ОТГ; питома вага заробітної плати у видатках загального фонду; питома вага капітальних видатків у загальному обсязі видатків; частина місцевих податків в дохідній частині загального фонду ОТГ; індекс податкоспроможності; залучені грантові кошти); підприємницька активність (кількість суб'єктів господарювання; кількість нових суб'єктів бізнесу, що утворені в громаді після об'єднання; доходи населення; рівень бідності; розподіл суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності; обсяг залучених інвестицій; інвестиційна активність; обсяг експорту та імпорту; структура експорту та імпорту за типами товарів; наявність міжнародних транспортних коридорів);

– умови життя мешканців ОТГ: ресурсне забезпечення (площа ОТГ; кількість територіальних громад, що створюють ОТГ; розподіл земельного фонду за власниками і землекористувачами; розподіл земельного фонду за категоріями земель; рівень забудови населених пунктів; частка земель екологічної мережі;



грошова оцінка земель; рівень біопродуктивності земельних угідь; ефективність використання земельних угідь; обсяг, якісний стан, можливість збільшення, ступінь та ефективність використання водних ресурсів; площа, породний склад, вікова структура, категорія захищеності та продуктивність лісових ресурсів; структура, запаси та можливість їх приросту, обсяги та умови видобутку мінерально-сировинних ресурсів; оздоровчі та рекреаційні ресурси; рівень забруднення водного та повітряного басейнів, ґрунтів; обсяги накопичення всіх видів відходів; структура відходів; структура та перспективи нарощування елементів екологічної мережі); демографічна спроможність (загальна чисельність населення; вікова структура населення; щільність населення; кількість учнів у населеному пункті, що визначено центром ОТГ; рівні народжуваності та смертності; динаміка природного приросту; міграція, старіння населення; демографічне навантаження; офіційно працевлаштовані; офіційно самозайняті; частка зайнятих у сільському господарстві; рівень, динаміка і структура безробіття; пропозиція на робочі місця; рівень безробіття); інфраструктурна складова (потужність, технічний стан, щільність інженерно-транспортної інфраструктури; стан тротуарів; стан водопостачання; стан водовідведення; освітлення населених пунктів; газопостачання; системи та мережі енергопостачання; інфраструктура для відпочинку, спорту, дозвілля, культури; амбулаторії; загальноосвітні школи/гімназії; дитсадки; житловий фонд; забезпечення мешканців житлом; рівень будівництва; поводження з твердими побутовими відходами; звалища твердих побутових відходів).

Основними етапами комплексного інтегрального оцінювання рівня соціально-економічного розвитку ОТГ є вибір і обґрунтування системи показників, які використовуються для обчислення інтегрованої оцінки соціально-економічного становища ОТГ; розробка методології, методики та інструментарію щодо обчислення інтегрованої оцінки; збір, систематизація та аналітичне опрацювання статистичної інформації; ранжування ОТГ за кількісними значеннями інтегрованої оцінки.

Першим етапом інтегрованого комплексного оцінювання рівня розвитку ОТГ є вибір і обґрунтування системи показників, які використовуються для обчислення інтегрованої оцінки соціально-економічного розвитку. При виборі цільових індикаторів застосовуємо інтегрований підхід до оцінювання рівня розвитку ОТГ. З урахуванням цього цільові індикатори можуть виражатися у показниках, які характеризують економічний розвиток та умови життя мешканців ОТГ.

Для обґрунтування вибору показників для комплексної інтегральної оцінки рівня розвитку ОТГ за результатами реалізації стратегічних документів необхідно врахувати: по-перше, результати інформації повинні співпадати з інформацією, яка береться за основу на початкових етапах їх розробки (під час оцінювання складових внутрішнього середовища ОТГ, оцінювання потенціалу та визначення рейтингу ОТГ серед інших); по-друге, порівняння вхідного стану справ із кінцевим має проводитися за однаковим переліком показників, які відображають результати функціонування ОТГ; по-третє, до системи показників аналізу соціально-економічного розвитку ОТГ слід зараховувати саме статистичну інформацію, виходячи з того, що методика її розрахунку є загально визнаною.

Для обґрунтування системи показників необхідно виходити зі стратегічної мети територіального менеджменту, а саме: зростання добробуту мешканців ОТГ за рахунок стимулювання економічного зростання.

Для оцінювання рівня соціально-економічного розвитку ОТГ доцільним є ранжування показників, які об'єднані у дві групи: показники економічного розвитку та показники умов життя мешканців ОТГ. Першу групу складають показники економічного розвитку ОТГ, які дозволяють отримати системне уявлення про рівень розвитку ОТГ та вказують на покращення або погіршення ситуації у поточному періоді порівняно з попереднім. У їх складі пропонується розглядати фінансову спроможність та підприємницьку активність. Другу групу становлять показники умов життя мешканців ОТГ з огляду на те, що безпосереднім відображенням рівня соціально-економічного становища ОТГ є саме рівень життя населення. У їх складі необхідно розглядати ресурсне забезпечення, демографічну спроможність та інфраструктурну складову.

Відносно іншого критерію відмінності наявних методик, а саме: кількості показників, які включають у якості вхідної інформації, – їх набір може коливатися. Система показників, що обираються для обчислення інтегральної оцінки має обов'язково корелювати з тією метою, яку переслідує аналіз соціально-економічного становища ОТГ. З великого різноманіття показників треба обрати саме такі, які дозволять якнайкраще та найповніше врахувати основні зміни в соціально-економічній системі, що відбулися протягом того періоду, який аналізується, та, відповідно, виступили у якості базової інформації для обчислення інтегрованої оцінки.

Показники аналізу соціально-економічного розвитку ОТГ необхідно обирати з офіційних та об'єктивних джерел інформації. Перелік статистичних даних показників аналізу повинен відповідати таким вимогам: показники повинні бути вимірюваними в звичайних та звичних одиницях; чутливість до змін, які вимірюються, та не піддаватися впливу сторонніх факторів; регулярно відслідковуватися й враховувати періодичність та циклічність досліджуваного явища; доступність та практичність при зборі інформації;

бути перевірені іншими методами; відповідність предмету, який розглядається, та пов'язані з цілями, які відслідковуються.

Для оцінювання рівня соціально-економічного розвитку ОТГ за результатами стратегічних документів доцільним є ранжування показників, які подано в розрізі двох груп: основних (показники економічного розвитку) та додаткових (показники умов життя мешканців) показників.

Другим етапом комплексного інтегрованого оцінювання рівня соціально-економічного розвитку ОТГ є розробка методології, методики та інструментарію щодо обчислення інтегрованої оцінки. Система показників, що обирається для обчислення інтегральної оцінки, має обов'язково корелювати з тією метою, яку переслідує аналіз соціально-економічного розвитку ОТГ. З великого розмаїття показників треба обрати саме такі, які дозволяють краще та повніше врахувати основні зміни в соціально-економічній системі, що відбуваються протягом періоду аналізу, виступити у якості базової інформації для обчислення інтегрованої оцінки, та означена кількість повинна зводитися до мінімуму.

На цьому етапі через те, що показники трансформаційних перетворень мають різні одиниці виміру та характеризують різні напрями розвитку ОТГ, відбуваються їх нормування, яке передбачає перехід до єдиних характеристик.

Для аналізу соціально-економічного розвитку ОТГ доцільно скористатися найпростішим способом нормування показників статистичної звітності – нормування за методикою ООН.

Стандартизоване значення показників-стимуляторів визначаємо за формулою:

$$z_{sij} = \frac{x_{ij} - x_{\min}}{x_{\max} - x_{\min}}, \quad (1)$$

де Z_{sij} – стандартизоване значення i -го показника j -ї ОТГ;

X_{ij} – значення i -го показника j -ї ОТГ;

x_{\min} і x_{\max} – відповідно мінімальне та максимальне значення показника.

Приведення показників-дестимуляторів, що виражені в абсолютних і відносних величинах, а також мають різні одиниці виміру, до єдиного масштабу має здійснюватися за формулою:

$$z_{dij} = \frac{x_{\max} - x_{ij}}{x_{\max} - x_{\min}}. \quad (2)$$

З урахуванням стандартизованих значень показників-стимуляторів та показників-дестимуляторів рівень розвитку визначатиметься за формулою середньої арифметичної:

$$z_j = \frac{1}{n} \left(\sum_{i=1}^k z_{sij} + \sum_{i=1}^m z_{dij} \right), \quad (3)$$

де Z_j – інтегральний показник соціально-економічного становища j -ї ОТГ;

Z_{sij} – стандартизоване значення i -го показника-стимулятора j -ї ОТГ;

Z_{dij} – стандартизоване значення i -го показника-дестимулятора j -ї ОТГ;

k – кількість показників-стимуляторів;

m – кількість показників-дестимуляторів;

n – кількість показників, за якими проводилися розрахунки.

Для обробки статистичної інформації використовуємо алгоритм обчислення інтегрального показника: збір статистичної інформації за ключовими індикаторами успіху; визначення вагового коефіцієнта параметрів (k_i); введення даних за основними (X_{mij}) та додатковими показниками (X_{ajj}); визначення стандартизованих значень показників стимуляторів (Z_{msij} , Z_{asij}) та дестимуляторів – (Z_{mdij} , Z_{adij}); визначення інтегрального показника (Z_j).

Комплексний інтегральний показник рівня збалансованого розвитку ОТГ за результатами реалізації стратегії розраховується за формулою:

$$Z_j = \sum_{i=1}^m k_i \times z_{ij}, \quad (4)$$

де Z_j – інтегральний показник соціально-економічного становища j -ї ОТГ;

X_{ij} – стандартизоване значення i -го показника j -ї ОТГ;

k_i – ваговий коефіцієнт i -го показника;

m – кількість показників, за якими проводилися розрахунки.

Відповідно до шкали якісної оцінки рівня розвитку ОТГ слід розглядати традиційно чотири рівні розвитку: високий, середній, низький та критичний. Кожному з цих рівнів із урахуванням рівномірного групування сукупності відповідає свій означений діапазон зміни інтегральної оцінки, а ОТГ, що потрапили в відповідний діапазон, має бути присвоєно певну класифікаційну групу.

Результати комплексного оцінювання розвитку ОТГ дозволяють у подальшому ранжувати ОТГ за рівнем соціально-економічного розвитку, визначати середній показник інтегрованої оцінки, який може слугувати підставою для оцінювання рівня депресивності територіальної соціально-економічної системи та необхідності підтримки з боку держави.

Висновки. Отже, урахувавши залежність рівня розвитку ОТГ від кількісного набору індикаторів інтегрального показника, немає сенсу вдаватися до нормування доволі великої кількості показників, аби визначити рівень розвитку окремої територіальної соціально-економічної системи. Навпаки, треба шукати такий спосіб оцінювання рівня їх соціально-економічного розвитку, який можна застосувати відносно окремої ОТГ і для визначення рівня її соціально-економічного розвитку без фіксації інформації про фактично досягнуті показники та їх зміну в інших системах, який спирається на обробку найменшої кількості індикаторів.

Поєднання основних аспектів розвитку ОТГ (економічного розвитку та умов життя мешканців) з метою виявлення результативності стратегічного планування дозволило обґрунтувати методичні засади комплексного оцінювання рівня розвитку ОТГ в контексті реалізації розроблених стратегій, програм, планів. Їх основу становить обчислення інтегрального показника рівня збалансованого розвитку ОТГ як середньоарифметичного стандартизованого значення показників-стимуляторів та показників-дестимуляторів із тієї сукупності показників, що було обрано для територіального моніторингу рівня розвитку на етапі розробки стратегії. Це дозволить визначити позиціонування ОТГ і результативність планування та розробити заходи з підвищення рівня та дієвості місцевого планування.

Література:

1. Патицька Х. О. Формування фінансово-економічного потенціалу територіальних громад в умовах реалізації реформ місцевого самоврядування. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України», 2018.

Patytska, Kh. O. (2018). *Formuvannia finansovo-ekonomichnoho potentsialu terytorialnykh hromad v umovakh realizatsii reform mistsevoho samovriaduvannia* [Formation of financial and economic potential of territorial communities in the conditions of realization of local self-government reform] Lviv: DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen im. M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy». [in Ukrainian]

2. Бриль М., Врублевський О., Данчева О., Сеїтосманов А., Чубаров Е. Успішна територіальна громада: будемо разом. Харків : Видавничий будинок «Фактор», 2018.

Bryl, M., Vrublevskyi, O., Dancheva, O., Seitosmanov, A., Chubarov, E. (2018). *Uspishna terytorialna hromada: buduemo razom* [Successful territorial community: building together]. Kharkiv: Vydavnychiy budynok Faktor. [in Ukrainian]

3. Устименко В. А., Заблодська І. В. Досвід об'єднаних територіальних громад на Сході України: економіко-правові аспекти : колективна монографія. Київ : ТОВ «ВІСТКА», 2018.

Ustytenko, V. A., Zablodska, I. V. (2018). *Dosvid obiednanykh terytorialnykh hromad na Skhodi Ukrainy: ekonomiko-pravovi aspekty: kolektyvna monohrafiia* [Experience of united territorial communities in the East of Ukraine: economic and legal aspects]. Kyiv: TOV «VISTKA». [in Ukrainian]

4. Захарченко В. І. (2020). Організаційно-інституційні та економічні передумови ефективного розмежування повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування в рамках реформи децентралізації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2020. № 16 (44). С. 10–16.

Zakharchenko, V. I. (2020). *Orhanizatsiino-instytutsiini ta ekonomichni peredumovy efektyvnoho rozmezhuvannia povnovazhen mizh orhanamy derzhavnoi vlady ta mistsevoho samovriaduvannia v ramkakh reformy detsentralizatsii* [Organizational-institutional and economic preconditions for effective separation of powers between public authorities and local self-government in the framework of decentralization reform]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia», seriia «Ekonomika»* [Scientific notes of Ostroh Academy National University, «Economics» series], 16 (44), 10 – 16. [in Ukrainian]

5. Зверяков М. І., Ковальов А. І., Сментина Н. В. Стратегічне планування збалансованого розвитку територіальних соціально-економічних систем в умовах децентралізації : монографія. Одеса : Одес. нац. екон. ун-т, 2005.

Zvieriakov, M. I., Kovalov, A. I., Smentyna, N. V. (2005). *Stratehichne planuvannia zbalansovanoho rozvytku terytorialnykh sotsialno-ekonomichnykh system v umovakh detsentralizatsii: monohrafiia* [Strategic planning of balanced development of territorial socio-economic system in the decentralization' conditions]. Odesa: Odesa. nats. ekon. un-t. [in Ukrainian]

6. Жаліло Я. А., Шевченко О. В., Романова В. В. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу. Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2019.

Zhalilo, Ya. A., Shevchenko, O. V., Romanova, V. V. (2019). *Detsentralizatsiia vlady: poriadok denniy na serednostrokovu perspektyvu* [Decentralization of power: order for the medium term]. Kyiv: Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. [in Ukrainian]



7. Сторонянська І., Максименко А., Левицька О., Патицька Х., Сірик З. Соціально-економічне становище об'єднаних територіальних громад. *Захід VS центр : науково-аналітичне видання*. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України», 2019.

Storonianska, I., Maksymenko, A., Levytska, O., Patytska, Kh., Siryk, Z. (2019). *Sotsialno-ekonomichne stanovyshche obiednanykh terytorialnykh hromad: Zakhid VS tsentr: naukovo-analitychne vydannia* [Socio-economic situation of united territorial communities: West VS center]. Lviv: DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen im. M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy». [in Ukrainian]

8. Сторонянська І. З. Соціально-економічний розвиток територіальних громад Центральної України в умовах децентралізації. Львів : ІРД НАДУ, 2019.

Storonianska, I. Z. (2019). *Sotsialno-ekonomichniy rozvytok terytorialnykh hromad Tsentralnoi Ukrainy v umovakh detsentralizatsii* [Socio-economic development of territorial communities of central Ukraine in the conditions of decentralization]. Lviv: IRD NADU. [in Ukrainian]

9. Портал «Децентралізація». URL: <https://www.decentralization.gov.ua> (дата звернення: 16.05.2020).

Portal «Detsentralizatsiia» <<https://www.decentralization.gov.ua>> [in Ukrainian] (16 may 2020)

10. Білоус Я. Ю. Аналіз показників оцінки соціально-економічного розвитку об'єднаних територіальних громад. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2017. № 10 (240). С. 12–17.

Bilous, Ya. Yu. (2017). Analiz pokaznykiv otsinky sotsialno-ekonomichnoho rozvytku obiednanykh terytorialnykh hromad [Analysis of indicators for evaluation of socio-economic development of united territorial communities]. *Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia* [Bulletin of the Volodymyr Dahl East Ukrainian University], 10 (240), 12 – 17. [in Ukrainian]

11. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування станом на 10 січня 2020 (Міністерство розвитку громад та територій України). URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/526/10.01.2020.pdf>. (дата звернення: 10.05.2020).

Monitorynh protsesu detsentralizatsii vlady ta reformuvannya mistsevoho samovriaduvannya stanom na 10 sichnia 2020 [Monitoring the process of decentralization of power and reform of local self-government as of January 10, 2020 (Ministry of Development of Communities and Territories of Ukraine)]. <<https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/526/10.01.2020.pdf>> [in Ukrainian] (10 may 2020).

12. Борщ Г. А., Вакуленко В. М., Гринчук Н. В., Дехтяренко Ю. Ф., Ігнатенко О. С., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф., Юзофович В. Ф. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг : навчальний посібник. Київ : Національна академія державного управління при Президентові України, 2017.

Borshch, H. A., Vakulenko, V. M., Hrynychuk, N. V., Dekhtiarenko, Yu. F., Ihnatenko O. S., Kuibida, V. S., Tkachuk, A. F., Yuzofovych, V. F. (2017). *Resursne zabezpechennia obiednanoi terytorialnoi hromady ta yii marketynh: navchalnyi posibnyk* [Resource provision of the united territorial community and marketing]. Kyiv: Natsionalna akademiia derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy. [in Ukrainian]

13. Куценко Т. Ф., Сіренко Я. С. Забезпечення фінансової спроможності територіальних громад як пріоритет децентралізації управління. Київ : КНЕУ, 2019. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/30350/MO_2019_7.pdf. (дата звернення: 11.05.2020).

Kutsenko, T.F., Sirenko, Ya. S. (2019). *Zabezpechennia finansovoi spromozhnosti terytorialnykh hromad yak priorytet detsentralizatsii upravlinnia* [Ensuring the financial capacity of local communities as a priority decentralization of management]. Kyiv: KNEU. <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/30350/MO_2019_7.pdf> (11 may 2020). [in Ukrainian]

14. Офіційний веб-сайт Міністерства розвитку громад та територій. URL: <https://www.minregion.gov.ua> (дата звернення: 17.05.2020).

Ofitsiyniy veb-sait Ministerstva rozvytku hromad ta terytorii. <<https://www.minregion.gov.ua>> (17 may 2020). [in Ukrainian]

15. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування станом на 10 січня 2019 (Міністерство розвитку громад та територій України). URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/526/10.01.2020.pdf>. (дата звернення: 10.05.2020).

Monitorynh protsesu detsentralizatsii vlady ta reformuvannya mistsevoho samovriaduvannya stanom na 10 sichnia 2019 [Monitoring the process of decentralization of power and reform of local self-government as of January 10, 2020 (Ministry of Development of Communities and Territories of Ukraine)]. <<https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/526/10.01.2020.pdf>> [in Ukrainian] (10 may 2020).

16. Кушнірецька О. В. Моніторинг соціально-економічного розвитку ОТГ: організаційно-методичне забезпечення. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. № 5 (133). С. 70–75.

Kushniretska, O. V. (2018). *Monitorynh sotsialno-ekonomichnoho rozvytku OTH: orhanizatsiino-metodychne zabezpechennia* [Monitoring of socio-economic development of UTC: organizational and methodological support]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy* [Socio-economic problems of the modern period of Ukraine], 5(133), 70 – 75. [in Ukrainian]

17. Мохорт Н. Методологічні аспекти побудови моделі оцінювання динаміки розвитку об'єднаних територіальних громад. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. № 1 (36). С. 141–147.

Mokhort, N. (2018). *Metodolohichni aspekty pobudovy modeli otsiniuvannya dynamiky rozvytku obiednanykh terytorialnykh hromad* [Methodological aspects of building a model for evaluation the dynamics of development of united territorial communities]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannya* [Public administration and local self-government], 1(36), 141 – 147. [in Ukrainian]